नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२०

(नेपाली संस्करण)

(२०७५ पुस १७ देखि २०७६ पुस १५ गतेसम्म अर्थात् सन् २०१९ भरिका मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्य/तथ्याङ्कको सङ्कलन)

प्रधान सम्पादक
मदन पौडेल

सम्पादन मण्डल
गोविन्दप्रसाद त्रिपाठी
रमेशप्रसाद तिमल्सिना
गीता माली

तथ्याङ्क प्रशोधन
अनुज के.सी.

मानव अधिकार र सामाजिक न्यायका निम्ति

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

नागार्जुन नपा-१०, स्यूचाटार
पत्र मञ्जुषा २७२६, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं. ०१-५२१८७७०, फ्याक्स नं. ०१-५२१८२५१
e-mail: insec@insec.org.np
Web-site: www.insec.org.np; inseconline.org

नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२०

प्रकाशन मिति

२०७६ फागुन ७ गते

सङ्ख्या

३ हजार प्रति

प्रकाशक

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

सर्वाधिकार

इन्सेकमा सुरक्षित

(यस पुस्तकमा प्रकाशित सामग्री इन्सेकको स्रोत उल्लेख गरी पुन:मुद्रण गर्न सकिनेछ।)

फोटो

यस पुस्तकमा प्रकाशन गरिएका केही फोटोहरू अन्य स्रोतबाट पनि लिइएको छ ।

मूल्य

रु. ६००।-

आईएसबीएन : ९७८-९९३७-९२३९-४-१

मुद्रक

ड्रिम ग्राफिक्स प्रेस
धापासी, काठमाडौँ

विषय सूची

		पृष्ठ सङ्ख्या
भूमिका		
परिच्छेदहरू		
परिच्छेद १	नेपालको सङ्क्रमणकालीन न्याय : राजनीतिक इच्छाशक्तिको सङ्कट	१
	बिर्सन खोजिएका यथार्थ	२५
परिच्छेद २	राज्य र मानव अधिकार	
	२.१ न्यायपालिका	३७
	२.२ कार्यपालिका	५५
	२.३ व्यवस्थापिका	७५
परिच्छेद ३	आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार	
	३.१ विकासले निम्त्याएको विनाश : वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनप्रति बेवास्ताको परिणाम	८९
	३.२ छिन्नमस्ताका डोम : 'दलित पनि महादलित'	९७
	३.३ कमैया मुक्तिका १८ वर्ष : प्रतिबद्धता र वास्तविकता	१११
अनुसूचीहरू		
अनुसूची १	सन् २०१९ र मानव अधिकार उल्लङ्घनका तथ्यहरू	
	१. प्रदेश १	१२५
	२. प्रदेश २	१७९
	३. बागमती प्रदेश	२२९
	४. गण्डकी प्रदेश	२८१
	५. प्रदेश ५	३२५
	६. कर्णाली प्रदेश	३८३
	७. सुदूरपश्चिम प्रदेश	४२७
अनुसूची २	मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्याङ्क २०१९	४६७
अनुसूची ३	सन् २०१९ को मानव अधिकार अवस्थाबारे राजनीतिक दलका धारणा	४७७
अनुसूची ४	सन् २०१९ को मानव अधिकार अवस्थाबारे विभिन्न क्षेत्रको धारणा	४८५
अनुसूची ५	क्रिया/प्रतिक्रिया	४९५
अनुसूची ६	नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२० तयारीका क्रममा संलग्न व्यक्तिहरू	५११

हार्दिक आभार

नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२०
तयार गर्ने क्रममा हामीलाई सहयोग गर्ने
नर्वेजियन दूतावास
ब्रेड फर द वर्ल्ड (BFTW)
इन्सेकका जिल्ला प्रतिनिधिहरू
राजनीतिक दलहरू
मानव अधिकार तथा अन्य आयोगहरू
नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरू
सुरक्षा निकाय
पेसागत सङ्घसंस्थाहरू
तथा
अन्य सबैप्रति **आभारी छौँ।**

जिल्लागत विषय सूची

प्रदेश १

१.१ ताप्लेजुङ १२७
१.२ सङ्खुवासभा १३०
१.३ सोलुखुम्बु १३३
१.४ ओखलढुङ्गा १३७
१.५ खोटाङ १४०
१.६ भोजपुर १४३
१.७ धनकुटा १४७
१.८ तेह्रथुम १५०
१.९ पाँचथर १५३
१.१० इलाम १५७
१.११ झापा १६१
१.१२ मोरङ १६६
१.१३ सुनसरी १७१
१.१४ उदयपुर १७५

प्रदेश २

२.१ सप्तरी १८१
२.२ सिरहा १९२
२.३ धनुषा १९७
२.४ महोत्तरी २०३
२.५ सर्लाही २०८
२.६ रौतहट २१३
२.७ बारा २१८
२.८ पर्सा २२३

बागमती प्रदेश

३.१ दोलखा २३१
३.२ सिन्धुपाल्चोक २३४
३.३ रसुवा २३८
३.४ धादिङ २४१
३.५ नुवाकोट २४४
३.६ काठमाडौँ २४७
३.७ भक्तपुर २५३
३.८ ललितपुर २५६
३.९ काभ्रेपलाञ्चोक २६०
३.१० रामेछाप २६३
३.११ सिन्धुली २६७
३.१२ मकवानपुर २७१
३.१३ चितवन २७५

गण्डकी प्रदेश

४.१ गोरखा २८३
४.२ मनाङ २८८
४.३ मुस्ताङ २९०
४.४ म्याग्दी २९२
४.५ कास्की २९६
४.६ लमजुङ ३०२
४.७ तनहुँ ३०५
४.८ नवलपरासी पूर्व ३०९
४.९ स्याङ्जा ३१३
४.१० पर्वत ३१६
४.११ बागलुङ ३२०

प्रदेश ५

५.१ रूकुम पूर्व ३२७
५.२ रोल्पा ३३०
५.३ प्यूठान ३३४
५.४ गुल्मी ३३८
५.५ अर्घाखाँची ३४२
५.६ पाल्पा ३४६
५.७ नवलपरासी पश्चिम ३५१
५.८ रुपन्देही ३५७
५.९ कपिलवस्तु ३६१
५.१० दाङ ३६७
५.११ बाँके ३७४
५.१२ बर्दिया ३७९

कर्णाली प्रदेश

६.१ डोल्पा ३८५
६.२ मुगु ३८९
६.३ हुम्ला ३९३
६.४ जुम्ला ३९७
६.५ कालीकोट ४०१
६.६ दैलेख ४०५
६.७ जाजरकोट ४०९
६.८ रूकुम पश्चिम ४१३
६.९ सल्यान ४१८
६.१० सुर्खेत ४२२

सुदूरपश्चिम प्रदेश

७.१ बाजुरा ४२९
७.२ बझाङ ४३३
७.३ दार्चुला ४३७
७.४ बैतडी ४४१
७.५ डडेल्धुरा ४४५
७.६ डोटी ४४८
७.७ अछाम ४५२
७.८ कैलाली ४५६
७.९ कञ्चनपुर ४६२

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) सन् १९८८ देखि मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायका लागि कार्यरत छ। सात प्रदेश कार्यालय तथा ७७ जिल्लाका प्रतिनिधिहरू मार्फत् इन्सेकका नियमित कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरूलाई अध्ययन/अनुगमन गर्नका लागि यसले देशका सतहत्तरै जिल्लामा प्रतिनिधिहरूको व्यवस्था गरेको छ।

२०७६ कात्तिक २२ गते सम्पन्न साधारण सभाले तीन वर्षका लागि चयन गरेको कार्यसमिति

अध्यक्ष – डा. इन्दिरा श्रेष्ठ

महासचिव - रुद्रबहादुर चर्मकार

कोषाध्यक्ष - गीता बराल

सदस्यहरू

- रघुनाथ अधिकारी
- दीपक काफ्ले
- नजीर मियाँ
- शोभाकर बुढाथोकी

निवर्तमान अध्यक्ष

- सुबोधराज प्याकुरेल

कार्यकारी निर्देशक तथा निम्नलिखित कार्यक्रमहरूमार्फत इन्सेकको दैनन्दिन कार्य सञ्चालन गरिन्छ ।

मानव अधिकार प्रलेख तथा प्रसार कार्यक्रम

यस विभाग अन्तर्गत मानव अधिकार उल्लङ्घन/ज्यादतीसम्बन्धी घटनाहरूको अनुगमन, अध्ययन, अनुसन्धान र प्रलेखीकरण तथा स्थलगत अध्ययनमा आधारित प्रतिवेदन प्रकाशन गर्ने गरिन्छ। *त्रैमासिक स्थितिसूचक, नेपाल मानव अधिकार वर्षपुस्तक, प्राची, इन्फर्मल*लगायतका प्रकाशन यही कार्यक्रमअन्तर्गत गरिँदै आएको छ। यसै कार्यक्रम अन्तर्गत *इन्सेक अनलाइन* कार्यक्रम पनि सञ्चालन गरिँदै आएको छ। पीडितहरूलाई तात्कालिक राहत सहयोग गर्न पहल गर्ने, अर्जेन्ट अपिल जारी गर्ने, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार र सरोकारवाला सङ्घ-संस्थासँग समेत समन्वय कायम गर्नेलगायतका काम यस कार्यक्रममार्फत् हुँदै आएको छ।

मानव अधिकार शिक्षा कार्यक्रम

यस कार्यक्रमअन्तर्गत इन्सेकले स्थानीय मानव अधिकार संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा मानव अधिकार शिक्षाको प्रचार प्रसार गरिँदै आएको छ। संचेतनामार्फत ग्रामीण क्षेत्रमा जागरण फैलाउन यस कार्यक्रममार्फत मानव अधिकारसम्बन्धी तालिम, समूह परिचालन, सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल कार्यक्रम सञ्चालन गरिँदै आएको छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत मानव अधिकारसम्बन्धी पुस्तक तथा तालिम सामग्री पनि प्रकाशन तथा वितरण हुँदै आएको छ। त्यसैगरी विभिन्न सरकारी विद्यालयहरूमा बाल अधिकार सचेतना समूह गठन गरी बाल अधिकारको विषयमा सचेतना तथा बालबालिकाको व्यक्तित्व विकाससम्बन्धी क्रियाकलापहरू यस कार्यक्रमअन्तर्गत सञ्चालन भइरहेका छन्। साथै समसामयिक मानव अधिकारका विषयवस्तुहरूलाई साप्ताहिक रूपमा रेडियो कार्यक्रम उत्पादन गरी रेडियोबाट प्रशारण गरिँदै आएको छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत रेडियो श्रोता क्लबसँग समन्वय गरी स्थानीय स्तरमा मानव अधिकारसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिन्छ।

मानव अधिकार अभियान तथा पैरवी कार्यक्रम

राज्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार तथा मानवीय कानुनका आधारमा नीति-नियम बनाउन र सीमान्तकृत समुदायका अधिकार पहिचान गराउन दबावका लागि सिर्जना गर्नु यो कार्यक्रमको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ। कानुन पुनरावलोकन, मानव अधिकार सन्धि अनुगमन र मानव अधिकार अभियान कार्यक्रमको सञ्चालन पनि यही कार्यक्रमद्वारा हुँदै आएको छ।

व्यवस्थापन कार्यक्रम

यस कार्यक्रम अन्तर्गत इन्सेकको सम्पूर्ण प्रशासन तथा अर्थ व्यवस्थापन पर्दछ। यस कार्यक्रमले मानव संशाधन व्यवस्थापन अन्तर्गत कर्मचारीको वृत्ति विकासका सम्बन्धमा पनि काम गर्दै आएको छ। इन्सेकको संस्थागत योजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने काम पनि यस विभाग अन्तर्गत हुँदै आएको छ। इन्सेकको वार्षिक प्रतिवेदन, *इन्सेक अभियान*जस्ता नियमित प्रकाशनको व्यवस्थापन पनि यही कार्यक्रम अन्तर्गत हुँदै आएको छ। संस्थाको सूचना व्यवस्थापन गर्ने कार्य अन्तर्गत पुस्तकालय तथा सूचना प्रविधिसम्बन्धी शाखाहरू पनि यस कार्यक्रम अन्तर्गत रहेका छन्।

इन्सेक कार्यालयहरू :

- **प्रदेश १ कार्यालय,** विराटनगर महानगरपालिका-११, जनपथ टोल, मोरङ फोन नं. ०२१-४७१०२५, ४७११२७
- **प्रदेश २ कार्यालय,** जनकपुरधाम उपमहानगरपालिका-८, मुरली चोक, धनुषा
- **बागमती प्रदेश कार्यालय,** हेटौंडा उपहानगरपालिका-२ संगमचोक, मकवानपुर, फोन नं. ०५७-५९०५५२
- **गण्डकी प्रदेश कार्यालय,** पोखरा महानगरपालिका-७, जनप्रिय मार्ग, कास्की, फोन नं. ०६१- ४६५५१२
- **प्रदेश ५ कार्यालय,** नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका- १०, नेसनल ट्रेडिङ रोड, बाँके, फोन नं. ०८१- ५२४५०४, ५२२०६८
- **कर्णाली प्रदेश कार्यालय,** बीरेन्द्रनगर नगरपालिका-७, इत्राम, सुर्खेत, फोन नं. ०८३-५२१४८९
- **सुदूरपश्चिम प्रदेश कार्यालय,** धनगढी उपमहानगरपालिका-४, उत्तरबेहडी, कैलाली, फोन नं. ०९१- ५२२५७६, ५२१४४६